

УДК 378

Аліна Сбруєва

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1910-0138

Тетяна Ключкова

Сумський національний аграрний університет
ORCID ID 0000-0002-1173-6211

Наталія Осьмук

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0784-1350

DOI 10.24139/2312-5993/2025.03/215-235

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ДОСЛІДЖЕНЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ,
СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ, ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті розглянуто стратегічні цілі, завдання, здобутки, проблеми та перспективи розвитку Європейського простору досліджень (2020-2024 рр.). Показано, що чотирма стратегічними цілями розвитку ERA у досліджуваній період стали: надання пріоритетну інвестиціям та реформам; розширення доступу до досліджень високої якості; запровадження результатів R&I в економіку; поглиблення ERA. Схарактеризовано такі аспекти поглиблення ERA, як залучення та збереження талантів, захист європейських цінностей та принципів R&I, відкрита наука, наукова етика та доброчесність, доступність інфраструктури та технологій світового класу, запровадження Європейської рамки компетентностей для дослідників. Визначено пріоритетні кроки, що сприятимуть подальшій інтеграції української науки та вищої освіти в ERA.

Ключові слова: *Європейський простір досліджень (ERA), дослідницька компетентність, відкрита наука, наукова етика та доброчесність, університет.*

Постановка проблеми. Реалізація євроінтеграційних інтенцій України зумовлює необхідність цілісного вивчення актуальних процесів розвитку Європейського простору досліджень (European Research Area - ERA), що є одним із найбільш ефективних двигунів підтримки та подальшого зростання глобальної конкурентоспроможності Європейського Союзу (ЄС).

Процес створення ERA як єдиного ринку досліджень, інновацій та технологій в ЄС був започаткований у 2000 році в контексті Лісабонської стратегії. У 2009 році Лісабонський договір офіційно визнав ERA метою ЄС, згідно зі статтею 179 Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union - TFEU).

Метою актуального сьогодні поглиблення розвитку ERA визначено в документах ЄК підвищення рівня наукової та технологічної бази Європи за допомогою транскордонної співпраці, посилення якості наукових досліджень та їх впливу на розвиток економіки, посилення

привабливості Європи як місця роботи для вченого та новатора (European Commission, 2024a).

Як підкреслив відомий європейський експерт М. Драгі у звіті про майбутнє європейської конкурентоспроможності, дослідження та інновації (R&I) є важливими для зростання продуктивності праці, економічного розвитку та конкурентоспроможності, для створення більшої кількості та якості робочих місць, а також для здатності Європи знайти більш ефективні рішення для викликів, таких як зелені та цифрові переходи. (Report on the Future of European Competitiveness) (European Commission, 2024b).

За останні два десятиліття у розвитку ERA було досягнуто значних успіхів, включаючи:

- розвиток європейської дослідницької інфраструктури та доступу до неї;
- створення спільних дослідницьких програм та європейських флагманських програм, що підтримують досконалість досліджень та підвищення привабливості Європи для найбільш перспективних глобальних талантів;
- забезпечення кращих умов для міжнародної мобільності дослідників;
- підвищення привабливості дослідницької кар'єри;
- розширення відкритого доступу до наукових результатів (European Commission, 2024 a).

Однак, система R&I в Європі все ще відзначається значними розбіжностями між державами-членами та фрагментацією: за останні роки найбільш розвинені регіони ЄС були в вісім разів більш інноваційними, ніж найменш розвинені (Regional Innovation Scoreboard, 2023). Такі розбіжності стають особливо очевидними в суттєво відмінних рамках діяльності у сфері R&I у різних країнах ЄС. Проблемою є і те, що державні та приватні інвестиції в R&I залишаються значно нижче запланованої на рівні ЄС цілі 3% валового внутрішнього продукту (ВВП). Регулюючі та бізнес-середовища для розгортання інновацій та зростання інноваційних компаній також значно відрізняються у різних країнах-членах ЄС.

Визначаючи актуальний стан значимих для розвитку ERA контекстів, що становлять серйозні виклики, виокремлюємо загострення глобального політичного, економічного та науково-технологічного протистояння, різке зростання проривних технологій,

передусім ШІ, що має місце в сучасному світі, економічна криза постковідного періоду. Такий стан актуалізує подальше підвищення уваги широкого кола фахівців до успіхів та проблем інтеграції у сфері R&I в ЄС. Підкреслимо, що аналіз проблем, стратегічних цілей, здобутків та перспектив розвитку ERA не втрачає актуальності для теорії вищої освіти України в цілому та для вітчизняної педагогічної компаративістики зокрема, оскільки вища освіта становить вагомий складову простору досліджень.

Аналіз актуальних досліджень. Джерельною базою нашої наукової розвідки є, по-перше, офіційні документи ЄС (комюніке, рекомендації); по-друге, доповіді європейських експертів з проблем розвитку R&I; по-третє, матеріали сайтів європейських організацій, предметом діяльності яких є розвиток та моніторинг інтеграційних процесів в ЄС у сфері R&I; по-четверте, статистичні матеріали, у яких відображаються дані, що стосуються досліджуваної проблеми. Зауважимо, що зважаючи на численні швидко змінювані глобальні та регіональні контексти (політичний, фінансово-економічний, науково-технологічний, екологічний, демографічний, культурно-освітній тощо) досліджуваний процес є феноменом, що швидко розвивається, тому аналіз усіх названих груп джерел складає суттєвий інтерес.

Мета статті: схарактеризувати стратегічні цілі, актуальні проблеми, здобутки та перспективи розвитку Європейського простору досліджень задля визначення пріоритетних кроків, що сприятимуть інтеграції української науки та вищої освіти в ERA.

Методи дослідження. У статті використано низку взаємопов'язаних методів: загальнонаукові – аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація – у процесі формування джерельної бази, тобто відбору політичних документів ЄС, матеріалів сайтів міжнародних організацій та довідникової літератури, що уможливило системний розгляд досліджуваної проблеми; конкретно наукові: системний та структурно-логічний аналіз, що уможливили характеристику організаційних, змістових та процесуальних засад розв'язання стратегічних цілей розвитку ERA у досліджуваний період (2020-2024).

Виклад основного матеріалу. Потреба у розробці нових стратегічних цілей розвитку ERA на початку ХХ-х років ХХІ ст. була зумовлена уповільненням розвитку простору досліджень, необхідністю адаптації до мінливих глобальних ландшафтів науково-дослідної роботи та у більш активній підтримці зелених та цифрових

переходів у Європі та в усьому світі. Формулювання стратегічних цілей розвитку ERA знаходимо, зокрема, у Пакті щодо досліджень та інновацій (Pact for Research and Innovation), у якому визначено новий порядок денний політики ERA, нову структуру управління у сфері R&I та систему моніторингу цієї сфери. Стратегічними цілями, які були схвалені в Пакті, були такі:

- 1) надання пріоритету інвестиціям та реформам;
- 2) розширення доступу до досліджень високої якості;
- 3) запровадження результатів R&I в економіку;
- 4) поглиблення ERA (Pact for Research and Innovation, 2021).

Далі схарактеризуємо завдання реалізації кожної з визначених у Пакті стратегічних цілей, актуальний стан та подальші перспективи їх виконання.

1. Стратегічна ціль 1. Надання пріоритету інвестиціям та реформам

Пріоритетним завданням реалізації означеної стратегічної цілі є збільшення інвестицій у сферу R&I: такі інвестиції повинні досягти 3% ВВП в ЄС в цілому та складатися з двох третин інвестицій з приватного сектору. Рада Європи визнала цю ціль важливим рушієм для підвищення довгострокової конкурентоспроможності Європи. Ключовою організаційною структурою досягнення цілі було визначено Фонди згуртованості та відновлення стійкості (The Cohesion Policy Funds and the Recovery and Resilience Facility - RRF), діяльність яких спрямована на визначення цільових потреб та дій реформи систем R&I регіону Про ефективність діяльності RRF свідчить, зокрема, той факт, що з 2021 року Фондами було мобілізовано 55,6 млрд євро для поліпшення функціонування систем R&I держав-членів. Для надання практичної підтримки державам-членам у сфері реформування R&I були мобілізовані такі інструменти, як Horizon Policy Support Facility та інструмент технічної підтримки Technical Support Instrument. Ці два інструменти допомогли здійснити розробку та впровадження реформ R&I в таких сферах, як: вдосконалення державних витрат на ключові пріоритети R&D; створення багаторічних фінансових рамок для довгострокового державного фінансування науки; зміцнення зв'язків між наукою та бізнесом (European Commission, 2024a).

Важливими для розуміння проблем, пов'язаних з розглядуваною стратегічною ціллю та подальших перспектив її реалізації є такі цифри та факти, подані в документах ЄК:

- у 2022 році інтенсивність фінансування R&I в ЄС становила 2,3%, що значно нижче запланованих 3% від ВВП, а також рівня фінансування R&I основними міжнародними конкурентами ЄС, такими як США - 3,6%, Японія - 3,4%, Південна Корея - 5,2% та Китай - 2,6%;

- підтримка та інвестиції в галузі R&I значно відрізняються у країнах-членах: від 3,47% до 0,46% ВВП; лише п'ять країн досягли цілі 3%. Причина цього розриву зумовлена в основному низьким рівнем приватних інвестицій в R&I та недостатньою спеціалізацією у високотехнологічних секторах;

- із загальної суми залучених RRF коштів 35,5% сприяють зеленому переходу, тоді як 9,3% спрямовані на R&I в цифрових технологіях;

- інноваціям у фінансуванні, масштабуванні та розгортанні інновацій перешкоджають регуляторні бар'єри, що залишаються у країнах та між ними;

- нагальною є потреба в об'єднанні (syndication) європейських інвесторів для здійснення проривних інновацій, наприклад, через надійні мережі інвесторів для посилення європейських ринків інновацій за допомогою політики державних закупівель;

- у багатьох державах-членах актуальними є більш активні дії щодо сприяння перенесенню знань та технологій з ЗВО до виробничого сектору, в тому числі через політику захисту інтелектуальної власності;

- не було досягнуто жодного прогресу щодо досягнення цілі ERA направляти щонайменше 5% національного обсягу фінансування науково-дослідних робіт для спільних транскордонних дослідницьких програм або європейських партнерств. (European Commission, 2024a)

Подальшими діями у реформуванні сфери R&I в ЄС повинні, на думку експертів, стати такі: 1) підвищення рівня координації політики щодо спільних пріоритетів в межах ERA; 2) збільшення інвестицій у науково-дослідну роботу на національному рівні; 3) конкретизація міжнародних норм та активізація політики у сфері R&I; 4) удосконалення моніторингу ефективності дій реформ та інвестицій. (European Commission, 2024a)

2. Стратегічна ціль 2. Розширення доступу до досліджень високої якості

Завданням, спрямованим на розширення доступу широкої європейської наукової громади до досліджень високої якості, було визначено розвиток міцної наукової бази на всій території ЄС, здатної забезпечити довгострокову здатність конкурувати в усьому світі, а також

зберігати та залучати якісні таланти. Заходами реалізації цього завдання стали такі: 1) постійні інвестиції у потенціал R&I у всьому Союзі, включаючи використання наявних інструментів, таких як флагманська програма «Горизонт Європа» (Horizon Europe) та фонди згуртованості RRF; 2) мобілізація широкого спектру політичних дій у ЄС на національному та регіональному рівнях; 3) спрощення нормативних засад доступу до участі в міжнародних науково-дослідних проєктах та управління ними.

Суттєвими проблемами, на які вказують експерти в контексті аналізу розглядуваного завдання, є такі:

- досі існують значні відмінності в можливостях, доступних для дослідників та інноваторів в ERA. Деякі з цих відмінностей спричинені адміністративними та регуляторними бар'єрами, які ускладнюють дослідникам в окремих країнах можливості для доступу до фінансування R&I, науково-дослідної та технологічної інфраструктури, підтримки структур або мереж співпраці;

- у світі все більше складних технологічних відкриттів та інновацій, які сприяють взаємодії між секторами та дисциплінами. Але, незважаючи на важливість таких форм взаємодії, як промислово-академічна співпраця, та транскордонна співпраця, вони залишаються недостатньо розвиненими в ЄС. Лише дев'ять країн-членів ЄС представлені у глобальному списку топ-20 співпраці галузей вищої освіти та індустрії;

- мережі співпраці для діяльності R&I рідко поширюються за національні - або регіональні кордони. Близько 70% усіх патентів, що отримуються у співпраці, є результатом співпраці в одному регіоні певної країни. Лише 13% включають організації, розташовані у двох різних країнах (European Commission, 2024c).

Попри зазначені перешкоди та недоліки експерти відзначають суттєвий прогрес у розглядуваному аспекті розвитку ERA. Загалом констатовано, що ЄС підтримує будівництво транскордонних та міжгалузевих мереж R&I через свої спільні проєкти, що фінансуються Horizon Europe та представляють близько трьох чвертей бюджету цієї програми. Horizon Europe, також підтримує розвиток більш сильних можливостей R&I у певних державах-членах (зокрема у Болгарії, Хорватії, Кіпрі, Чехії, Естонії, Греції, Угорщині, Латвії, Литві, Мальті, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії) через свої розширювальні дії (Widening participation and spreading excellence). З

інвестиціями в понад 1 мільярд євро, розширені дії Horizon Europe досягли таких результатів: 1) підтримали створення або модернізацію центрів досконалості у співпраці з провідними установами з різних країн (Teaming); 2) сприяли формуванню ефективних вчених та їхніх команд у рамках програм ERA-Chairs; 3) сприяли зміцненню регіональних інноваційних екосистем, створюючи зв'язки між науковими командами, підприємствами, урядами та громадянським суспільством (Excellence Hubs).

Так звані «країни розширення» (widening countries), до яких належить і Україна, отримали 14% бюджету Horizon Europe порівняно з 8% за попередньою програмою (дані 2024), демонструючи збільшення їх можливостей отримати доступ до програми та успішно конкурувати за фінансування. Horizon Europe також підтримує навчання, кар'єру та розвиток навичок, мобільність та мережу дослідників за допомогою програм Марі Складовської-Кюрі. Більше того, політика згуртованості - це одне з головних джерел інноваційної підтримки для створення потенціалу в R&I та зміцнення екосистем, зокрема в регіонах, класифікованих за регіональною інноваційною таблицею (Regional Innovation Scoreboard) як помірних та нових інноваторів (переважно відповідає, згідно з політикою згуртованості, перехідним та менш розвиненим регіонам). Створені на 2024 р. Регіональні інноваційні долини (Regional Innovation Valleys) за програмою Horizon Europe та Interregional Innovation Investment в контексті політики згуртованості мають на меті використовувати повною мірою інноваційний потенціал Європи, що об'єднує інноваційні регіони задля вирішення соціальних викликів за допомогою передових технологій.

Для зміцнення синергії між різними рівнями політичних зусиль в ЄС (на національному та регіональному рівнях) в контексті розширення доступу до досконалості в ЄС було створено форум для обміну практиками та встановлення спільних політичних пріоритетів між міністерствами, що відповідають за R&I, та керівними органами, відповідальними за регіональні фонди / ініціативи. Крім того, в 2022 році були розроблені практичні рекомендації щодо впровадження синергії між ключовими інструментами політики, зокрема, програмою «Горизонт Європа» та Європейським регіональним фондом розвитку (European Regional Development Fund - ERDF) (European Commission, 2024d).

Незважаючи на прогрес, досягнутий у реалізації *Стратегічної цілі 2* з 2020 року, залишаються бар'єри для повного використання

потенціалу R&I, Останнє (2024 р.) видання Європейського інноваційного рейтингу (European Innovation Scoreboard) відображає значні розбіжності між країнами. Існує простір для подальшого посилення та кращого об'єднання екосистем R&I всіх європейських країн, щоб забезпечити більший доступ до досконалості для всіх європейських талантів та зробити Європу глобально привабливим місцем для проведення досліджень й інноваційної діяльності.

Зокрема, експерти зазначають існування потреби в тому, щоб надати більш повну інформацію про наявну та затребувану підтримку R&I на рівнях ЄС, національному та регіональному через ефективні інформаційні структури; удосконалити поінформованість щодо різноманітності наявних талантів по всій Європі; підвищити відкритість у мережах співпраці в галузі науково-дослідної роботи з точки зору дисциплін, секторів та просторів; досягати подальшого спрощення адміністративних процесів для доступу до фінансової чи технічної підтримки для новачків або транскордонної та міждисциплінарної мобільності (European Commission, 2024a).

3. Стратегічна ціль 3: запровадження результатів досліджень та інновацій в економічну сферу.

Розглядувана стратегічна ціль спрямована на підтримку конкурентоспроможності ERA, на покращення якості життя громадян та вирішення суспільних проблем, таких як зелені та цифрові переходи. Інвестиції, зроблені в R&I, повинні призвести до конкретних результатів, готових до використання на ринку. Згідно з даними Європейського патентного бюро (European Patent Office), лише третина запатентованих винаходів європейських університетів або дослідницьких та технологічних організацій використовується комерційно (European Patent Office, 2024). Краще використання результатів інвестицій у R&I та перетворення їх на продукти та послуги економічної й суспільної цінності є важливим для сприяння майбутньому європейському зростанню.

Завдання реалізації розглядуваної цілі полягає в активізації використання інновацій ринками, діючи на всі аспекти інноваційної системи у ЄС, на національному та регіональному рівнях: координація політики, регуляторного середовища, фінансування, управління інтелектом; стандартизація інфраструктури; розвиток людського капіталу; активізація державного й приватного попиту на інновації. Багато з цих аспектів залежать від завершення формування єдиного

ринку та Союзу ринків капіталу, у якому досягається суттєвий прогрес (European Commission, 2021).

Вартими уваги є документи, у яких сформульовано принципи та подано практичні рекомендації щодо співпраці бізнесу та вищої освіти (industry-academia co-creation) у розвитку та запровадженні інновацій (European Commission (2024e)). Зокрема, Кодекс практики щодо співпраці бізнесу та вищої освіти містить практичні рекомендації для створення успішних партнерств для підвищення цінності знань (knowledge valorisation). Він закликає до заохочення спільної творчості у стратегії організації, інвестування в навички, нетворкінгу, комунікації та підвищення обізнаності. У Кодексі наголошується на важливості створення стимулів та посилення ролі посередників і спільних інфраструктур у перетворенні результатів досліджень у ринковий продукт. Кодекс практики залучення громадян (Code of Practice on citizen engagement) пропонує рекомендації для зміцнення зв'язків між дослідницькими установами та соціальними суб'єктами для кращого сприйняття результатів досліджень. У документі визначено необхідність стратегічного підходу на рівні організації, який би заохочував міжсекторальну співпрацю. Також запропоновано використання стимулів, інструментів спільної творчості та цифрових рішень з орієнтованим на людину дизайном (European Commission (2024 f)).

Провідні принципи, викладені у Кодексі, орієнтовані на національну, регіональну та місцеву політику та висвітлюють усі елементи систем R&I, які можна мобілізувати для посилення розгортання інновацій. Ці елементи включають структури підтримки, схеми фінансування, забезпечення навчання та навичок, управління тощо. Детальні вказівки для практикуючих та зацікавлених сторін викладені в Кодексі практики щодо управління інтелектуальними активами, стандартизації, співпраці у розвитку промисловості та вищої освіти та залучення громадян (Commission Recommendation, 2023). Спеціально створений репозитарій надає зацікавленим сторонам приклади позитивної практики з впровадження цього Кодексу в умовах використання результатів R&I у секторі економіки (Repository of Best Practices).

Практичним інструментом організації співпраці стали *спільні дорожні карти*, що надають рекомендації щодо розробки та використання промислових технологій від базових досліджень до промислового розгортання та ринкового застосування. У дорожніх картах подано всебічний розгляд найбільш релевантних технологій, а

також огляд поточних схем та фінансових інструментів, які допоможуть вивести ці технології на ринок. Дорожні карти використовуються для інформування рішень, прийнятих галузевими, науково-дослідними організаціями чи державними органами.

Важливим інструментом міжнародної співпраці «бізнес-академія» у сфері розгортання інновацій у країнах-членах ЄС є програми, що реалізується через Horizon Europe. Промислово-академічні партнерські відносини від Horizon Europe продовжують підтримувати ключові сектори, такі як електроніка, транспорт, здоров'я, чистий водень, об'єднуючи промисловість та наукові відкриття для прискорення та координації інвестицій у розгортання інвестиційних проєктів (прикладом можуть слугувати Chips Joint Undertaking, Innovative Health Initiative Joint Undertaking, Clean Hydrogen Joint Undertaking, Processes 4 Planet (processing industries), Clean Steel, Batt4EU (industrial battery value chain), 2ZERO (zero emissions road transport) тощо).

Ще однією ключовою ініціативою Horizon Europe є *Європейська інноваційна рада* (European Innovation Council - EIC), яка допомагає перетворити глибокі технологічні дослідження в проривні інновації за допомогою її перехідної схеми (Transition scheme).

EIC також вдалося додати понад 3,50 євро інвестицій у глибокі технологічні стартапи та SMEC для кожного євро, вкладеного у цей фонд за схемою прискорення (Accelerator scheme). Розвиток фонду EIC зробило його найбільшим інвестором у Deep Tech в Європі. З 200 інвестиційними рішеннями від Horizon Europe вартістю понад 1,5 мільярда євро загалом через спільні інвестиції з фондом EIC, екосистема глибоких технологічних інвесторів з'являється по всій Європі. Зараз EIC має сильні портфелі в критичних технологіях для Європи, включаючи штучний інтелект, квантові та напівпровідники та біотехнології (European Commission, 2024a). У січні 2024 року комісія запустила інноваційний пакет для збільшення стартапів та інновацій у надійному ШІ. Так звані фабрики AI будуть підкріплювати доступ до Європейських суперкомп'ютерів EuroHPC, зберігання даних та AI талантів. Понад 150 європейських цифрових інноваційних центрів допомагають середнім та малим підприємствам, громадським організаціям у процесі їх цифровізації та інтеграції ШІ у бізнес-процеси (European Commission, 2024g).

Чотири експериментальні центри наразі працюють, щоб дати можливість новаторам тестувати та перевіряти свої рішення на основі ШІ у виробництві, охороні здоров'я, розумних містах та агропродовольчій

галузі. Платформа ЄС «Стратегічні технології для Європи» (Strategic Technologies for Europe Platform STEP) підтримує європейську промисловість та інвестиції в критично важливі технології в Європі. STEP залучає та спрямовує фінансування за 11 програмами ЄС за трьома цільовими інвестиційними напрямками: цифрові технології та інновації у сфері глибоких технологій; чисті та ресурсозберігаючі технології; та біотехнології. STEP також підтримує проекти, які розвивають навички, необхідні для розвитку цих критично важливих технологій.

Незважаючи на досягнення, про які йшлося вище, ERA все ще стикається з проблемами, що стають на перешкоді зростання впливу R&I на суспільство та економіку. Як зазначалося у звіті М.Драгі щодо майбутнього європейської конкурентоспроможності, інноваційна спроможність ЄС продовжує відставати від США, а інші великі економіки швидко наздоганяють. ЄС демонструє слабкі сторони впродовж усього циклу інновацій, а також у моделях галузевої спеціалізації, з діями, зосередженими в секторах із інтенсивністю від середньої до низької інтенсивності науково-дослідної роботи (European Commission, 2024b).

На переконання експертів, необхідні подальші дії для вдосконалення нормативного середовища інноваційних компаній та для розгортання проривних цифрових та зелених технологій в економіці Європи в цілому. Цього можна досягти шляхом: 1) більшої координації та кращого цілеспрямованого підтримки R&I в усій Європі; 2) зменшення ризиків у залученні приватних інвестицій для створення критичної маси капіталу для інвестицій в R&I та 3) ефективних заходів підтримки перенесення ідей досліджень з лабораторій в життєздатні комерційні пропозиції (European Commission, 2024a).

Незважаючи на те, що Європа зараз створює значну кількість стартапів, їм часто не вдається успішно перейти у швидку стадію зростання і звідти в наступну масштабну фазу. Зокрема, все ще існує значний дефіцит наявності венчурного капіталу в Європі, що перешкоджає європейським інноваціям та масштабуванню інноваційних компаній (European Commission, 2024 с. 328).

Ще один значимий в контексті нашого розгляду факт: ЄС продовжує відставати від США та Китаю за кількістю патентних заявок, які він надає, у високотехнологічному експорті та в кількості компаній, що досягають вартості Єдинорогу (Unicorn), тобто є компаніями-стартапами, які отримали ринкову оцінку вартості в розмірі понад 1 млрд доларів США. Станом на листопад 2023 року кількість компаній,

що мали статус єдинорогів у США та Китаї, перевищила відповідну кількість в ЄС на 8 і 3 відповідно (European Commission, 2024 с. 331).

В цілому, євроексперти одностайні в тому, що необхідно зробити більше, щоб отримати економічні вигоди від європейських інвестицій у R&I, знижуючи рівень регуляторних, юридичних та адміністративних бар'єрів, які роблять Європу менш привабливою для багатьох інвесторів та інноваторів. Ці бар'єри включають: а) відмінності у національних правилах, пов'язаних зі створенням стартапів та їх масштабами; б) регуляторні середовища, які не сприяють інноваціям, включаючи недостатнє використання «регуляторних пісочниць» (regulatory sandboxes); в) фрагментарна політика IPR та стандартизації; г) обмежене використання інноваційних закупівель серед державних закупівель; д) труднощі у залученні та збереженні талантів; та е) значні відмінності в запровадженні інновацій між регіонами ЄС. Однак зрозуміло, що усунення цих бар'єрів виходить за рамки ERA та стосується завершення створення Союзу ринків капіталу, зокрема, щоб забезпечити повністю функціонуючий інвестиційний потік для інноваційних компаній для всіх етапів від створення до масштабування.

4. Стратегічна ціль 4. Поглиблення ERA

Згідно з даними Eurostat за 2024 рік, в ЄС працюють понад двох мільйонів дослідників, тобто приблизно чверть від кількості в усьому світі, включаючи 670 000 дослідників з докторськими ступенями. Це означає збільшення на 45% з 2012 року та дорівнює 1% від загальної кількості робочої сили в ЄС. Подані вище кількісні показники наводять як обґрунтування важливості R&I та міжнародної співпраці у цій сфері в межах ERA. Для створення більш ефективної та інклюзивної європейської системи науково-дослідної роботи вважають за необхідне активізувати вільний обіг дослідників, знань та даних, що вимагає як спільних рамкових умов на рівні ЄС, так і більшого узгодження національної політики, яка застосовується до дослідницької діяльності, дослідників та дослідницьких організацій. Поглиблення єдиного ринку в сфері R&I матиме, на думку експертів, позитивні наслідки для розв'язання таких проблем, як розвиток кар'єри та співпраці дослідників; організація проведення досліджень та їх оцінки, загальна якість досліджень та їх вплив на розвиток економіки. Поглиблення ERA вимагає зусиль у декількох аспектах:

- надання дослідникам можливості вільно рухатися щоб жити та працювати у будь-якій країні ЄС, шукати працевлаштування та

отримувати гідні умови праці на основі цінностей та принципів ЄС, таких як гендерна рівність та свобода досліджень;

- надання дослідникам та дослідницьким організаціям можливості легко співпрацювати, отримувати доступ до інфраструктури досліджень світового рівня, конкурувати за фінансування, обмінюватися та повторно використовувати результати досліджень;

- дослідження, дослідники та науково-дослідні організації повинні бути оцінені однаково ефективним та відповідальним способом на основі широкого кола результатів, практичної та інших форм діяльності (European Commission, 2024a).

Важливим аспектом діяльності щодо поглиблення *ERA* є *залучення та збереження талантів*. У 2023 р. Рада прийняла Рекомендації щодо європейських рамок залучення та збереження у Європі талантів у дослідницькій, інноваційній та підприємницькій діяльності (Council Recommendation, 2023), що включає новий Європейський статут для дослідників (Додаток II Рекомендацій). Рекомендації стали основою для узгодженого розуміння дослідницької кар'єри серед держав-членів та потреб у вільному та збалансованому русі дослідників і новаторів у межах ЄС. Рекомендації підкреслюють необхідність запропонувати дослідникам привабливі умови праці, доступ до інфраструктури світового рівня та визнати їх внесок за допомогою вдосконаленої практики оцінювання, наприклад, винагороджуючи багаторічну кар'єру. ЄК підтримала укладення угоди та коаліції для просування практики оцінки досліджень (Coalition for Advancing Research Assessment - COARA) (Coalition, 2022) як ключової віхи реформування способів оцінки дослідницьких проєктів, дослідників та науково-дослідних установ. Очікується, що ця реформа підвищить якість досліджень, їх вплив та привабливість дослідницької кар'єри, створюючи сильні стимули та винагороди за створення більш інклюзивного, відкритого та ефективного дослідницького середовища. Реформа спрямована на полегшення розуміння різноманітності дослідницьких практик, діяльності та результатів, що перевищують традиційні показники на основі статей, що опубліковані в наукових журналах.

Для підтримки реалізації нової європейської практики підтримки талантів ЄК запустила роботу *Платформи талантів ERA* як нового інформаційного шлюзу для дослідників та науково-дослідних організацій Європи (ERA TALENT). Паралельно, щоб полегшити мобільність і

кар'єрний розвиток, комісія зміцнила EURAXESS - платформу для пошуку пропозиції та фінансування роботи дослідників у 43 європейських країнах, яка реєструє понад 14 000 організацій, 110 000 дослідників та в середньому понад 63 000 робочих місць щороку (EURAXESS, 2025).

Для міжнародної уніфікації навичок дослідників та розвитку міжгалузевої мобільності ЄК ініціювала розробку *Європейської рамки компетентностей для дослідників* як довідкового інструменту для все більшої кількості установ та дослідників (European Competence Framework, 2025). Паралельно, крім існуючої програми підтримки Horizon Europe, що надається щорічно близько 65 000 дослідників (включаючи 25 000 PhD під егідою програми Марі Складовської-Кюрі для їх навчання, розвитку навичок та кар'єрного розвитку, в межах транскордонної, міждисциплінарної та міжсекторальної мобільності) була запущена нова менш масштабна схема фінансування інтерсекторальної мобільності (ERA Talents). Ще одним фінансовим інструментом - Схемою інноваційних талантів наступного покоління (Next Generation Innovation Talents Scheme) заохочується короткострокова крос-секторальна мобільність.

Справі підвищення привабливості Європи як місця для роботи дослідників та підприємств в усьому світі слугують зусилля щодо захисту європейських цінностей та принципів R&I, таких як *відкрита наука, наукова етика та доброчесність, прозорість, різноманітність та гендерна рівність* - що затверджено у Пакті досліджень та інновацій (Pact for Research and Innovation).

Упродовж розглядуваного нами періоду ЄК продовжувала зусилля у просуванні вільного потоку знань та даних за допомогою відкритої наукової політики, з акцентом на підтримку відкритого доступу до публікацій, відкритих даних та справедливого управління даними (findable, accessible, interoperable and reusable), залучення громадськості, розвитку навичок та навчання для відкритої науки. Станом на 2024 р. вже 21 держава-член ЄС проводять національну політику щодо відкритого доступу до наукових публікацій, порівняно з 14 у 2020 році, а 13 держав-членів проводять політику щодо управління даними досліджень, подвоюючи кількість, досягнуту у 2020 році.

Вагомим інструментом поглиблення ERA слугує європейська ініціатива *хмарна Відкрита наука* (Open Science Cloud), яка має на меті підтримувати співпрацю транскордонного та міждисциплінарного характеру. Ініціатива пропонує безперебійний доступ до якісних даних та

цифрових послуг, що пропонуються Федерацією репозитаріїв дослідницької інфраструктури. Ініціатива забезпечує підтримку середовища, в якому дослідники та новатори можуть публікувати, знаходити та повторно використовувати дані та результати один одного.

Важливу роль в діяльності ЄК щодо поглиблення ERA відіграють засоби підтримки *відповідального використання штучного інтелекту* в науці відповідно до цінностей та принципів ЄС. Форум ERA розробив та опублікував в 2024 р. (2е видання – 2025р.) керівні принципи відповідального використання генеративного ШІ в дослідженні для науковців, науково-дослідних та фінансуючих організацій (European Commission, 2025). Такими принципами є:

- надійність у забезпеченні якості досліджень, що відображається в дизайні, методології, аналізі та використанні ресурсів. Це включає аспекти, пов'язані з перевіркою та відтворенням інформації, виробленої штучним інтелектом для досліджень, а також передбачає усвідомлення можливих питань рівності та недискримінації, запобігання упередженості та неточностей;

- чесність у розробці, проведенні, перегляді та звітності про дослідження, що здійснюється прозоро, справедливо, ґрунтовно та неупереджено. Цей принцип включає розкриття інформації про те, що було використано генеративний ШІ;

- повага до колег, учасників дослідження, суб'єктів дослідження, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища. Відповідальне використання генеративного ШІ має враховувати можливе обмеження технології, її вплив на навколишнє середовище та її соціальні наслідки (неупередженість, різноманітність, недискримінація, справедливість та запобігання шкоді). Це включає належне управління інформацією, повагу до приватності, конфіденційності та прав інтелектуальної власності, а також належне цитування;

- відповідальність за дослідження від ідеї до публікації, за управління та організацію, за навчання, нагляд та наставництво, а також за його вплив на суспільство. Це включає відповідальність за всі продукти, які виробляє дослідник, що підкріплюється поняттям суб'єктності та нагляду (European Commission, 2025).

Для зміцнення *гендерної рівності та інклюзивності* в політиці R&I принцип гендерної рівності був введений як критерій в діяльності всіх державних органів, ЗВО та науково-дослідних організацій, що фінансуються в рамках Horizon Europe. Крім того, ЄК проводить базову

лінію ЄС щодо кодексу поведінки нульової толерантності для протидії гендерному насильству, включаючи сексуальні домагання.

ЕК постійно інвестує в наукові та освітні проекти з *етики та наукової доброчесності*, щоб допомогти у зміцненні відповідних рамок. З цією метою були розроблені різноманітні набори інструментів та освітні матеріали. Крім того, Комісія сприяє роботі кількох європейських та глобальних мереж з питань етики, доброчесності та якості досліджень.

Зі зростанням глобальної політичної й економічної напруги та стратегічного значення R&I, першорядним стало забезпечення *безпеки європейських досліджень*. Для вирішення цього виклику ЄС ставить за мету збалансувати відкритість та співпрацю із захистом критичних знань та технологій. Відповідно до рекомендацій ЄК щодо підвищення дослідницької безпеки (Council Recommendation on Enhancing Research Security) (EC, 2024 h), ERA зміцнює підтримку дослідників та установ, використовуючи скоординований підхід, в тому числі шляхом створення *Європейського центру експертизи з питань з дослідницької безпеки* (European Centre of Expertise on Research Security). Цей центр буде служити хабом обміну знаннями, оцінкою ризиків та нарощуванням потенціалу, гарантуючи, що європейські дослідження залишаються відкритими, спільними та безпечними.

Ефективне ERA потребує *інфраструктури та технологій світового класу*, доступних для європейських дослідників та інноваторів. Проблемою є те, що значна кількість держав-членів ЄС не мають необхідних фінансових чи організаційних ресурсів для самостійної побудови та модернізації такої інфраструктури. Для того, щоб найкраще підтримувати подальшу інтеграцію та зміцнення європейської дослідницької інфраструктури світового класу, ЄК регулярно проводить оцінку потреб та якості діяльності існуючих структур. Дорожня карта Європейського форуму зі стратегії розвитку дослідницької інфраструктури (Roadmap of the European Strategy Forum on Research Infrastructures - ESFRI) оновлюється на основі аналізу потреб, надаючи пріоритетність та здійснюючи послуги, що підсилюють європейську наукову та технологічну конкурентоспроможність (ESFRI Roadmap, 2025).

Аналіз ландшафту інфраструктури, здійснений ESFRI у 2024 р., надає всебічну картину інфраструктури дослідницької екосистеми в Європі, починаючи від загальноєвропейських орієнтирів ESFRI до дослідницької інфраструктури кожної держави-члена (European

Strategy Forum, 2024). Наведемо декілька цифр, що ілюструють окремі аспекти діяльності європейських структур у розглядуваній сфері. Дорожня карта ESFRI відображає залучення понад 25 млрд євро інвестицій та понад 2 млрд євро експлуатаційних витрат щороку, більшість фінансування мобілізується на національному рівні. Horizon Europe виділяє у своїй програмі 2,4 мільярда євро на дослідницьку інфраструктуру поряд із фондами з питань згуртованості та внесками RRF. Horizon Europe підтримує транснаціональний доступ до європейської дослідницької інфраструктури для більш ніж 6 000 дослідників щороку. ЄК через свій Об'єднаний дослідницький центр (Joint Research Centre - JRC) також забезпечує доступ до своєї унікальної дослідницької інфраструктури для досліджень, навчання й розвитку потенціалу науковців. В останні роки 17 дослідницьких центрів інфраструктури JRC відкрили доступ для понад 560 користувачів з понад 130 установ у 33 країнах (JRC, 2025).

Об'єктом уваги в ЄК контексті вирішення завдань поглиблення ERA є *європейські університети*, місія яких включає надання освіти, здійснення досліджень, інновацій та обслуговування потреб суспільства й економіки. Сучасні університети мають унікальні можливості для підтримки міжнародної наукової співпраці. З метою сприяння їх адаптації до змін потреб суспільства й економіки та геополітичних умов діяльності ЄК прийняла у 2022 р. Комюніке про європейську стратегію університетів (Communication on a European strategy for universities, 2022). Підгрупа форуму ERA розробила рекомендації щодо підтримки досконалості в галузі науково-дослідної роботи в університетському секторі та необхідних інституційних змін.

Для того, щоб відстежувати всі розробки та їх вплив на кар'єру у R&I, в тому числі на формування навичок та міжгалузеву мобільність, у 2024 році ЄК у партнерстві з ОЕСР запустила нову платформу моніторингу дослідницької та інноваційної кар'єри (Research and Innovation Careers Observatory - ReICO) (ReICO, 2024), що допоможе визначити сфери, в яких потрібні подальші дії.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Завдання поглиблення розвитку ERA зумовлені, передусім, уповільненням розвитку простору досліджень, необхідністю адаптації до мінливих глобальних ландшафтів науково-дослідної роботи та потребою у більш активній підтримці зелених та цифрових переходів у Європі та в усьому світі. У такому контексті пріоритетним у розвитку ERA є створення

середовища для досліджень та інновацій, яке максимізує масштаб співпраці в ЄС та за її межами, сприяє розвитку різноманіття європейських талантів, надає європейським дослідникам найкращі можливі умови праці та гарантує, що досконалі результати, отримані європейськими дослідниками, принесуть користь як економіці, так і суспільству в цілому.

Створення нових структур управління розвитком ERA (Європейський комітет з досліджень та інновацій, Форум ERA, Європейська інноваційна рада) зумовило помітний прогрес у вирішенні проблем фрагментації систем R&I. Регіональні ініціативи у досліджуваній сфері були зосереджені пріоритетно на таких проблемах, як залучення та збереження талантів, захист європейських цінностей та принципів R&I, відкрита наука, наукова етика та доброчесність, гендерна рівність та інклюзивність, інфраструктура та технології світового класу, розробка Європейської рамки компетентностей для дослідників, R&I в діяльності університетів, моніторинг дослідницької та інноваційної кар'єри та ін. Незважаючи на прогрес у розв'язанні названих вище проблем, ЄС все ще не може покластися на повністю ефективний ERA. Бар'єрами, які залишаються у розвитку ERA є такі: 1) недостатня пріоритетність R&I в державних бюджетах; 2) недостатня координація політики у сфері R&I в країнах ERA; 3) фрагментація систем та правил R&I на національному рівні; 4) розбіжності в організації та моніторингу якості досліджень; 5) адміністративне навантаження, що заважає мобільності та кар'єрному росту дослідників. Названі вище бар'єри продовжують перешкоджати конкурентоспроможності Європи.

Пріоритетними кроками, що сприятимуть інтеграції української науки та вищої освіти в ERA вважаємо: розвиток організаційних, фінансових та моніторингових складових R&I в закладах науки та освіти відповідно до загальноєвропейських стандартів; активізація зусиль держави щодо збереження в Україні талантів та розвитку їх європейської мобільності; створення для дослідників привабливих умов праці, доступ до інфраструктури світового класу, запровадження Європейської рамки компетентностей для дослідників в діяльність українських ЗВО та наукових установах.

На подальше дослідження заслуговують, передусім, прогресивні практики запровадження Європейської рамки компетентностей для дослідників в закладах вищої освіти та наукових установах країн-членів ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

- Coalition for Advancing Research Assessment*. (2022). URL: <https://coara.eu/about/>
- Commission Recommendation (EU) 2023/499 of 1 March 2023 on a Code of Practice on the management of intellectual assets for knowledge valorisation in the European Research Area*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2023/499/oj/eng>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions on a European strategy for universities COM (2022) 16 final*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5460-2022-INIT/en/pdf>
- Council Recommendation of 18 December 2023 on a European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2023/1640/oj/eng>
- ERA Talent Platform*. (2024) Research and Innovation Careers Observatory (ReICO). URL: <https://ec.europa.eu/era-talent-platform/reico/>
- ESFRI Roadmap*. (2025). URL: <https://www.esfri.eu/esfri-roadmap>
- EURAXESS*. (2024) URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/>
- European Commission* (2021). European research area policy agenda: overview of actions for the period 2022-2024. Directorate-General for Research and Innovation. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf
- European Commission*. (2021). Pact for Research and Innovation in Europe. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13701-2021-INIT/en/pdf>
- European Commission*. (2024a) Implementation of the European Research Area (ERA). Strengthening Europe's Research and Innovation: The ERA's Journey and Future Directions. COM(2024) 490 final
- European Commission*. (2024b). EU competitiveness: Looking ahead. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059
- European Commission*. (2024c). Science, Research and Innovation Performance (SRIP) Report 2024, Chapter 5, p. 353-355. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/science-research-and-innovation-performance-eu-2024-report_en
- European Commission* (2024d). Directorate-General for Research and Innovation. New European innovation agenda on the move – Report on the state of play of the new European innovation agenda, Publications Office of the European Union, 2024. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/097305>
- European Commission* (2024e). Commission Recommendation on a Code of Practice on industry-academia co-creation for knowledge valorisation. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400774
- European Commission* (2024f). New Codes of Practice for industry-academia co-creation and citizen engagement for knowledge valorization. Directorate-General for Research and Innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/new-codes-practice-industry-academia-co-creation-and-citizen-engagement-knowledge-valorisation-2024-03-05_en
- European Commission* (2024g) Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the

- committee of the regions On boosting startups and innovation in trustworthy artificial intelligence. COM/2024/28 final URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0028>
- European Commission* (2024h) Council Recommendation on Enhancing Research Security. OJ C, C/2024/3510, 30.5.2024. URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202403510
- European Commission* (2025) Living guidelines on the responsible use of generative AI in research. 2nd Edition, URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/2b6cf7e5-36ac-41cb-aab5-0d32050143dc_en
- European Commission*. (2025) Repository of Best Practices | Research and Innovation. URL: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy/knowledge-valorisation-platform/repository>
- European Commission's Joint Research Centre* (JRC). (2025) URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/tools-and-laboratories/open-access-jrc-research-infrastructures_en
- European Competence Framework for Researchers* (2025). URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/jobs-research/researchcomp-european-competence-framework-researchers_en
- European Patent Office*. (2024). URL: <https://www.epo.org/en>
- European Strategy Forum on Research Infrastructures* (2024). ESFRI Landscape Analysis 2024. URL: https://landscape2024.esfri.eu/media/coqdoq0q/20240604_la2024.pdf
- Regional Innovation Scoreboard 2023*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/regional-innovation-scoreboard_en

SUMMARY

Sbruieva Alina, Klochkova Tetiana, Osmuk Nataliia. European Research Area: Current Problems, Strategic Goals, Achievements and Prospects for Development.

The tasks of deepening the development of ERA are primarily due to the growing role of R&I in the green and digital transition in all spheres of society, as well as the need to restore European resilience after the Covid-19 crisis. In this context, the priority in the development of ERA is to create an environment for research and innovation that maximises the scale of cooperation within the EU and beyond, promotes the development of the diversity of European talent, provides European researchers with the best possible working conditions and ensures that the excellence achieved by European researchers will benefit both the economy and society as a whole. The creation of new governance structures for the development of ERA (European Committee for Research and Innovation, ERA Forum, European Innovation Council) has led to notable progress in addressing the fragmentation of R&I systems.

The Commission initiatives for ERA development have focused on issues such as attracting and retaining talent, protecting European values and R&I principles, open science, research ethics and integrity, gender equality and inclusion, world-class infrastructure and technology, developing the European Competence Framework for Researchers, R&I in university activities, monitoring research and innovation careers, etc. Despite progress in addressing the above challenges, the EU still cannot rely on a fully effective ERA. The barriers that remain in the development of the ERA are as follows: 1) insufficient priority of R&I in state budgets (only five countries meet the 3% norm of GDP for public and private

investment in research); 2) insufficient coordination of R&I policy in the field of R&I in the ERA countries; 3) fragmentation of R&I systems and rules at the national level; 4) discrepancies in the organisation and monitoring of the quality of research; 5) administrative burden that interferes with the mobility and career growth of researchers. The above barriers continue to hinder European competitiveness. They are also significant for the integration of Ukrainian science and higher education into the ERA.

We believe that the priority steps that will contribute to the integration of Ukrainian science and higher education into ERA are: the development of organisational, financial and monitoring components of R&I in research and education institutions in accordance with pan-European standards; intensifying efforts to retain talent in Ukraine and develop their European mobility; creation of attractive working conditions for researchers, access to world-class infrastructure, introduction of the European Competence Framework for Researchers in the activities of Ukrainian universities.

Key words: *European Research Area (ERA), research competence, open science, Research ethics and integrity, international mobility.*

УДК 37.016:2]:37.026(4)

Юрій Тарабан

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-8895-3751

DOI 10.24139/2312-5993/2025.03/235-248

МЕТОДИЧНІ ТА ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ ЄВРОПИ: «КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ТОЛЕДО»

Виявлення нових сенсів, нових концепцій, які стають предметом наукового дослідження та суспільного обговорення, спричинило формування системоутворюючих складових державної політики у сфері вивчення релігії. Наукові дискусії з приводу місця та ролі релігійної освіти, віри, морально-етичних проблематик для сучасної людини сформували потребу створення концептуальної бази та шляхів і методів практичної діяльності. Актуальні методичні та дидактичні основи релігійної освіти дозволяють розкрити сенс концептуальних підходів, сформульованих у «Керівних принципах Толедо».

Стаття присвячена характеристиці методичних та дидактичних засад викладання релігії в сучасній освіті Європи у контексті «Керівних принципів Толедо» як базового документу, що регулює вивчення релігії та світогляду в закладах освіти країн Європейського Союзу.

Практичне втілення викладання релігій та віри, світоглядних навчальних дисциплін створює умови для формування дидактичних підходів, стратегій професійної діяльності педагогів, спрямованих на формування світоглядних компетентностей учнів та одночасно збереження поваги та толерантності стосовно відмінних світоглядних позицій.

Ключові слова: *євроінтеграція України, релігійна освіта, світогляд, права людини, ОБСЄ, «Керівні принципи Толедо».*